

Oponentský posudek na diplomovou závěrečnou práci Bc. Terezy Souškové

Rozpad Sovětského svazu v Gruzii a následná transformace

(Ústav východoevropských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2018, 58 s.)

Tereza Soušková, studentka navazujícího magisterského oboru Východoevropská studia (jazyková specializace ruština), předložila k obhajobě diplomovou závěrečnou práci, v níž si (dle vlastních slov) vytkla za úkol „analyzovat průběh rozpadu Sovětského svazu v Gruzínské sovětské socialistické republice a její následnou transformaci do nezávislého demokratického státu“ (s. 4). Po úvodu (s. 7–9), v němž představuje volbu tématu a strukturu textu, následuje teoretická část („Teorie tranzic“, s. 10–16), v níž se autorka soustředí na představení čtyř fází tranzice podle modelu politologa a sociologa Dankwarta Rustowa. Ústřední část práce se postupně zabývá situací v Gruzínské sovětské socialistické republice a vstupními podmínkami gruzínské tranzice (s. 17–26), rozpadem SSSR a samotnou tranzicí (s. 27–35) a nakonec „novým zřízením“ v Gruzii (s. 36–51). V rámci hlavních kapitol zvolila chronologicko-tematické členění do řady podkapitol.

Po přečtení celého textu práce musím bohužel konstatovat, že původní ambiciózní cíle byly naplněny jen zčásti. Především se autorce nepodařilo organicky zakomponovat teoretická východiska do ostatního textu. Omezený prostor ústřední části práce (zhruba 35 stran) se tak rozpadá do přehledu dějin Gruzie od konce osmdesátých až do druhé poloviny devadesátých let minulého století s dodatky vysvětlujícími, o jakou fázi dle původní teorie se jedná. Teorie nepomáhá lépe pochopit historická fakta, ale zůstává dovětkem k velmi popisné a kompilační části oponované práce. Vlastní autorčin přínos pak spočívá ve zjištění, že 1) v průběhu a projevech gruzínské transformace lze při dobré vůli najít čtyři fáze přechodu podle použité teorie, 2) vývoj Gruzie v daném období vykazuje projevy přechodu od autoritářství k demokracii. Navzdory tomu, že se diplomantka rozhodla aplikovat teoretické modely, trpí její popis událostí v Gruzii silnou mírou personalizace. Sama vychází z premisy, že osobnost prvního gruzínského prezidenta Zviada Gamsachurdii „měla určující vliv na potransformační vývoj země“ (s. 53). Na jiném místě pak uvádí: „Mnoho vědců se shoduje, že právě Gamsachurdiova povaha byla příčinou jeho politické nekompetentnosti.“ (s. 53)

V podkapitolách pojednávajících o dějinách Gruzie před i po roce 1991 se čtenář jen obtížně orientuje. Velice stručný, tezovitý text je vzhledem ke značně omezenému prostoru přesycen faktografií. Bez dalšího vysvětlení a souvislostí se na scéně objevují nové strany, uskupení a politici. Například v části věnované nové ústavě se do vysoké gruzínské politiky vrací postava

Eduarda Ševarnadzeho. Proč se tak stalo a s jakými důsledky se dozvídáme až později. Tezovitost textu se projevuje už v úvodu („Vláda Sovětů v Gruzii se zvláště v posledních desetiletích před rozpadem nesla v poněkud uvolněnějším duchu než v některých jiných republikách. Největším impulzem pro nárůst opozičních aktivit byl podnět k postupné rusifikaci země. Vůle Gorbačovova vedení nechat řešení situace na místním komunistickém vedení vedla k postupnému vzniku opozičního hnutí, které z kulturní agendy rychle přešlo na politickou.“ – s. 7). Podobný přístup se týká i ústřední postavy tehdejšího politického života – Zviada Gamsachurdii, na kterou se autorka rozhodla soustředit. V klíčové podkapitole „Cesta k prvním volbám“ (s. 31–33) na pouhých dvou stránkách textu Gamsachurdia začíná jako opoziční politik s otřesenou autoritou, následně se spojuje s umírněným proudem, vytváří širokou koalici a začíná akcentovat národní hesla, vítězí ve volbách a stává se nakonec představitelem radikálních sil. Podrobné vysvětlení nebo analýzu uvedených zvrátů čtenář nenachází. Další problém práce vidím v až příliš stručném závěru (s. 52–54), který navíc z větší části opakuje úvod (struktura textu a obsah jednotlivých kapitol) s rozdílem ve slovesném čase. Zatímco v úvodu se mluví o tom, o čem jednotlivé kapitoly pojednají, v závěru pak, o čem pojednaly.

Poznámkový aparát práce obsahuje značné množství odkazů na sekundární literaturu, nicméně volba jednotlivých publikací se občas jeví jako nahodilá. Postrádám logiku v tom, proč se některá obecně známá fakta nebo konstatování čerpají právě z dané vědecké monografie – jde skutečně o jedinečné sdělení? V ústředních kapitolách je pak typické střídání jednotlivých položek sekundární literatury podle principu – jedna poznámka, jeden bibliografický údaj, a to i na místě, kdy autorka hovoří o „nespočetných svědectví současníků i odborné literatury“ (s. 42), chybí konfrontace různých názorů.

Hlavní výtkou směrem k práci se však týká zacházení s klíčovými pojmy. V rámci použité teorie autorka mluví o „národní jednotě“ (s. 7) – vzhledem k významu slova „národní“ v češtině by bylo žádoucí na samotném počátku zvolit adekvátnější překlad nebo explicitně vysvětlit, že se jedná o politickou kategorii sounáležitosti se státem. Později diplomantka tentýž pojem používá ve smyslu etnické identity. Autorka bez předchozí definice velice volně nakládá s pojmy „transformace“, „tranzice“ / „přechod“, popř. „nezávislost“ (tento dojem se definitivně potvrzuje po přečtení závěru). Na straně 35 například konstatuje: „Celkově tranzice trvala rok. Počítáme-li od potlačené demonstrace za nezávislost po vyhlášení nezávislosti.“ V závěru práce mluví o určujícím vlivu osobnosti Zviada Gamsachurdii na potransformační (sic!) vývoj země. Pokud (jak tvrdí) gruzínská tranzice / transformace skončila už po jednom roce, proč do práce zahrnuje situaci poloviny 90. let? Není jasné, jaká

kritéria musí být podle autorky splněna, abychom mohli považovat transformační proces za úspěšně uzavřený (opravdu se tak v případě Gruzie stalo s vyhlášením nezávislosti, hraje získání nezávislosti natolik důležitou roli v přechodech k demokracii?).

Vzhledem k tomu, že diplomantka zvolila teoretický model, který se může aplikovat na další transformující se země, nabízelo by se srovnání situace v jiných postsovětských republikách (model separatismu v Gruzii v mnohém připomíná vývoj v Moldavsku ve stejné době). Na jiném místě uvádí, že komunismus byl v neruských regionech Sovětského svazu vnímán jako ruský (s. 34) – skutečně tato teze platí pro všechny neruské regiony? Pro hlubší analýzu transformačních procesů v SSSR by stálo za to zamyslet se, jakou roli obecně sehrál národnostní faktor při kritice sovětského systému (jen připomínám, že jejím důležitým průvodním jevem bylo například vzednutí ruského nacionalismu), nebo zohlednit fakt, že v některých regionech naopak obrana sovětského dědictví šla ruku v ruce s hájením vlastních etnických a autonomních práv. Na straně 29 Tereza Soušková uvádí: „V létě 1989 se po celém SSSR aktivizovala národnostní hnutí, která destabilizovala sovětský kolos, jenž se do té doby zdál neotřesitelný. Od západu na východ protestovaly někde stovky a tisíce, jinde i miliony občanů, v úměře podle toho, jak početná byla jejich svazová republika.“ Podle citované teze by se masové protesty musely odehrávat na Ukrajině, což se v dané době rozhodně neděje.

V neposlední řadě dojem z práce kazí opakované pravopisné chyby (interpunkce, shoda podmětu s přísudkem), překlady, nesjednocená podoba anglických názvů v poznámkách pod čarou, především pak podivné stylistické obraty, řada nepřesných a nejednoznačných formulací: v textu úvodu je chybně uveden název „Trasition to Democracy: Toward a Dynamic Model“ (s. 7), na s. 28 se mluví o „březnových akcích“, není jasné, o jaký se jedná rok; „z roku 197“ (s. 28); na s. 25 – „Tím, že Gruzie je mnohoetnická země, je logické, že každá národnostní skupina bude mít jiné cíle.“ (?); „Nově zavedená multipartijní soutěž se měla staré instituce naplnit novými kádry, kteří pak započnou proces transformace.“ (s. 31); v úvodu kapitoly „Zajištění materiálních zdrojů“ – „Gruzie byla jednou z nejbohatších svazových republik SSSR v přepočtu na obyvatele.“ (?) – s. 38; „Společnosti nezávislých států“ (s. 38); když mluví o referendu o gruzínské nezávislosti, konstatuje, že se „98% občanů vyslovilo pro vznik samostatného státu“ (s. 34) – jedná se evidentně o počet hlasujících (referendum bojkotovala Abcházie a Jižní Osetie); „Michael McFaul jako jeden z klíčových překážek demokratizace vidí teritoriální konflikty a s tím spojený problém s vytyčením stálých státních hranic.“ (s. 51); „Teprve tyto volby formálně posunuly tranzici do dalšího analytického úseku. Doteď jsme hovořili z formálního hlediska (podle Dvořákové a Kunce) o

liberalizaci režimu, poté následovala fáze „divokých“ reforem a přehmatů, a teprve nástup Ševardnadzeho zahájil demokratizaci.“ (s. 46); „Spojil se s ázerbájdžánským prezidentem Alijevem v propagaci jižního Kavkazu jako oblasti zájmů eurasijské geopolitiky.“ (s. 49); „Do roku 1997 se Ševardnadzemu podařilo Gruzii stabilizovat. Přijetím Ústavy v roce 1995 a dalších zákonů nastavilo Gruzii do kurzu vlády zákona.“ (s. 49); v kapitole „Nový parlament“ konstatuje: „Drtivá většina poslanců neměla žádnou zkušenost s prací ve Sněmovně či působením ve státní správě, takže nejen že jim chyběly praktické znalosti, mnohdy ani nevěděli, jakou moc vlastně mají. Navíc Gamsachurdiova strana postrádala jakoukoliv organizační strukturu. V takovém období nejistoty se logicky obraceli k důvěryhodným postavám, převážně právě ke Gamsachurdiovi. Nový předseda parlamentu velmi snadno získal kontrolu nad poslanci zvolenými za jeho koalici, čímž z nich vlastně teprve udělal klasické straníky.“ (s. 33); při hodnocení přechodu se autorka odvolává na Marka Beissingera a říká, že: „Hlavní vliv úspěchu vidí v geografickém a personálním rozsahu.“, později dodává – „Vnímáme-li národní hnutí v Sovětském svazu jako celek, pak má Mark Beissinger jistě pravdu.“ (s. 34)

Navzdory všem vzneseným zásadním výhradám mohu své hodnocení uzavřít s tím, že Tereza Soušková prokázala schopnost samostatné analýzy použité odborné literatury i kompetenci formulovat vlastní závěry. Oponovaný text „Rozpad Sovětského svazu v Gruzii a následná transformace“, splňující základní formální a obsahová kritéria kladená na diplomovou práci, doporučuji k obhajobě a navrhuji jeho hodnocení klasifikačním stupněm **„velmi dobře“**.

Ve Vlašimi dne 11.5.2018

PhDr. Marek Příhoda, Ph.D.